

**การพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนของ
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ ***
**Development of The Strengthening in Community Health
Management by Local Administrative Organizations
in Chiang Mai, Thailand**

อดิสร คันธรส

Adisorn Kuntharose

วิทยาลัยการท่องเที่ยว การบริการ และกีฬา มหาวิทยาลัยรังสิต

College of Tourism, Hospitality and Sports, Rangsit University

Email: adku8888@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน และเพื่อเสนอประเด็นยุทธศาสตร์และโครงการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีเทศบาลตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ในการวิจัยและพัฒนา โดยประยุกต์ใช้กระบวนการ A-I-C (Appreciation – Influence – Control) ในการพัฒนา และทำการประเมินก่อนและหลังการพัฒนากับกลุ่มตัวอย่างประชาชนในเทศบาลตำบลสันทรายหลวงที่เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 281 คน

ผลการวิจัยพบว่า ผลการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพชุมชน หลังจากการพัฒนา เทศบาลตำบลสันทรายหลวงมีระดับการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนเพิ่มสูงขึ้น

* ได้รับความเห็นชอบ: 10 สิงหาคม 2565; แก้ไขบทความ: 13 กันยายน 2565; ตอรับตีพิมพ์: 21 กันยายน 2565

Received: August 10, 2022; Revised: September 13, 2022; Accepted: September 21, 2022

โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพที่เกี่ยวกับการออกกำลังกาย การรักษา สภาพแวดล้อม และกิจกรรมทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาสุขภาพโดยรวมของสมาชิกในชุมชน ในขณะเดียวกันเทศบาลตำบลสันทรายหลวงมีระบบการบริหารจัดการสุขภาพชุมชนเพิ่มขึ้น โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานและคณะกรรมการ ซึ่งเป็นผู้แทนของชุมชนเข้ามาร่วมในการบริหารจัดการสุขภาพชุมชน การจัดหาและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ส่งเสริมการดูแลสุขภาพ เช่น สนามกีฬา และการจัดกิจกรรมทางสังคมแก่สมาชิกในชุมชน ซึ่งจากการประเมินผลภายหลัง การพัฒนา การมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนของเทศบาลตำบล สันทรายหลวงเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

ผลการจัดทำยุทธศาสตร์และโครงการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการ สุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่ จากการระดมความคิดเห็นของ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ ได้เกิดการเสนอประเด็น ยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและผังเมือง 2) การพัฒนาและส่งเสริม เศรษฐกิจชุมชน 3) การพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต 4) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และ 5) การพัฒนาการเมือง และการบริหาร โดยจากประเด็นยุทธศาสตร์สามารถจำแนกกิจกรรม/ โครงการ ได้จำนวน 24 โครงการ

คำสำคัญ: ความเข้มแข็ง; การจัดการสุขภาพชุมชน; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This research aims to develop participation and promotion of community health management including presentation of strategic issues and projects to promote and strengthen community health management by local administrative organizations in Chiang Mai. This study was Participatory Action Research with Sansai Luang Municipality, Sansai district, Chiang Mai Province that was set up as the research site. Applied the A-I-C process (Appreciation – Influence – Control) in development. Conduct pre and post development assessments with the sample group of people in Sansai Luang Municipality who participated in the activity, a total of 281. Results are as follow:

Results are as follow: Results of the participatory development in community health management of the local administrative organizations, indicated that after the development, Sansai Luang Municipality was high increase in the participation level by the community members particularly in the participation on health activities as related to physical fitness, environmental conservation and social activities linked to mental development among community members. At the same time, Sansai Luang Municipality had improved the management administration of community health by setting up a section or unit and committee, that could represent the community in joining the administration of community health, provide and develop the basic structure that promotes health supervision such as sports field, and conduct of social activities for the community group members. Aside from these, from evaluation after the improvement, there was an increase in the strengthening in the management of community health of the Sansai Luang Municipality, with a statistical significance at $P < 0.05$.

On strategic management and project to strengthen community health management of the local administrative organizations in Chiang Mai province, it was found that after brainstorming for ideas by the administrators of the local governments, community leaders and people in the area were able to present their strategic ideas in 5 aspects, namely: 1) development of the basic structure and urban planning; 2) improvement and promotion of community economy; 3) social development and quality of life; 4) development of natural resources; and, 5) urban development and administration. From the strategic issues, the activities/ project was able to classify the 24 sub-projects

Keywords: strengthening; community health management; local administrative organizations

1. บทนำ

การมีสุขภาพดีมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ เพราะสุขภาพที่ดีมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เปรียบเสมือนขุมพลังที่จะโน้มนำให้สามารถใช้ชีวิตที่มีคุณค่า ทั้งด้านส่วนตัวและส่วนรวม (ศุภลักษณ์ วัฒนาวิทวัส, 2542, น. 8) ดังนั้นรัฐบาลทุกยุคทุกสมัยจึงให้ความสำคัญต่อสุขภาพของประชาชน และได้มีการกำหนดไว้ในแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ซึ่งฉบับที่ 12 (2560-2564) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “ระบบสุขภาพไทยเข้มแข็ง เป็นเอกภาพ เพื่อคนไทยสุขภาพดีสร้างประเทศให้มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน” โดยให้ความสำคัญกับการเสริมสร้าง สนับสนุนและประสานให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการอภิบาลและพัฒนาระบบสุขภาพไทยให้เข้มแข็งรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (คณะกรรมการ การอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กระทรวงสาธารณสุข, 2559)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทอย่างมากในการสร้างสุขภาพและมีแนวโน้มที่จะทวีความสำคัญขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น ซึ่งการกระจายอำนาจเป็น “การกระจายอำนาจควบคุมการโอนย้ายอำนาจการตัดสินใจสำคัญจากรัฐบาลกลางไปยังภาค เทศบาล หรือการปกครองท้องถิ่น” (ปธาน สุวรรณมงคล, 2554) ซึ่งเป็นการสะท้อนรูปแบบการปกครองในระบบประชาธิปไตยของไทยที่เห็นคุณค่า ตลอดจนให้ความสำคัญ กับท้องถิ่น ซึ่งเป็นเสมือนฐานรากของประเทศ (ลิขิต ธีรเวคิน, 2544, น. 245) ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เกิดการเปลี่ยนแปลงว่าด้วยการกระจายอำนาจทั้งในภาพรวมของประเทศและในส่วนของกระทรวงสาธารณสุข กฎหมายกำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหน่วยรับการกระจายอำนาจ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงมีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับงานทางด้านสาธารณสุขและสุขภาพอนามัยของประชาชนในท้องถิ่นชัดเจนขึ้น

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขในท้องถิ่นที่ผ่านมาส่วนใหญ่ยังอยู่ในความรับผิดชอบของราชการบริหารส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค แม้ว่าจะมีการจัดบริการทางการแพทย์ และสาธารณสุขในเขตเทศบาล และสุขาภิบาล โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ตาม แต่การดำเนินการดังกล่าว ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ขาดการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ (จากส่วนกลางและส่วนภูมิภาค) นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของเทศบาล และสุขาภิบาล กับชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงแนวดิ่งมากกว่าแนวนอน ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการนำไปสู่การแก้ปัญหาสาธารณสุขในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักที่ปรึกษา กรมอนามัย, 2558) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในภาพรวมยังขาดความพร้อมในการรองรับการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น

โดยเฉพาะงานด้านสาธารณสุข ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่ที่พบก็คือ การขาดบุคลากรที่มีความรู้ด้านสาธารณสุข กฎระเบียบไม่เอื้อต่อการปรับเปลี่ยนตำแหน่งในกรณีที่ต้องถ่ายโอน การขาดงบประมาณที่เพียงพอต่อการดำเนินการ ระเบียบการเบิกจ่ายเงินไม่ชัดเจน การจัดการยังขาดความชัดเจนของนโยบายและแนวทางในการปฏิบัติงาน ตลอดจนการขาดการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐทำให้การดำเนินงานซ้ำซ้อนกัน (เย็นฤดี กะมุกดา, 2554, น. 6) ดังนั้นการกระจายอำนาจด้านสุขภาพอยู่ในภาวะที่ต้องการการพัฒนาอย่างเร่งด่วน โดยเฉพาะในประเด็นการปรับแนวคิดความเข้าใจ และหาฉันทามติร่วมกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสุขภาพชุมชนเพราะหากขาดความชัดเจนและฉันทามติที่เห็นพ้องต้องกันแล้ว จะส่งผลให้การจัดการสุขภาพชุมชนไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

จากบทบาทและหน้าที่ดังกล่าวข้างต้น กอปรกับศักยภาพและความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นมีศักยภาพไม่เท่ากัน เกิดปัญหาเชิงโครงสร้างหรือระบบ อีกทั้ง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่งยังมีทรัพยากรไม่เท่ากัน บางแห่งมีขนาดเล็กงบประมาณน้อย ทำให้เกิดความแตกต่างกันมาก (ฉัตรสุนน พฤตพิชญ์, 2560, น. 15) การวิจัยนี้จึงเกิดประเด็นคำถามการวิจัยว่าการพัฒนาการมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีกระบวนการดำเนินการอย่างไร ผลการพัฒนาเป็นอย่างไร แผนงานหรือโครงการที่มีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่มีลักษณะเป็นอย่างไร ซึ่งผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินการบริหารจัดการตามภารกิจที่ได้รับการถ่ายโอน ซึ่งจะมีผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการสุขภาพชุมชนและการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตแก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมและการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
2. เพื่อเสนอประเด็นยุทธศาสตร์และโครงการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยมีเทศบาลตำบลสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่ในการวิจัยและพัฒนา ซึ่งรายละเอียดการดำเนินการวิจัยในแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

1. การเข้าสู่ชุมชนและการเตรียมความพร้อมชุมชน

1.1 การเข้าสู่ชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำหนังสือแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัยแม่โจ้ถึงนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลสันทรายหลวง พร้อมทั้งพบปะพูดคุยกับคณะผู้บริหารเทศบาล จากการวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ รวมถึงความตั้งใจของคณะผู้บริหารเทศบาล ได้มีการตกลงร่วมกันในการดำเนินโครงการวิจัย

1.2 การเตรียมความพร้อมชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลทั่วไปของเทศบาลตำบลสันทรายหลวงพร้อมจัดทำแผนที่ชุมชน อีกทั้งสรรหาคณะนักวิจัยท้องถิ่น รวม 5 คน โดยเป็นผู้แทน อสม. 3 คน ชมรมผู้สูงอายุ 1 คน และเจ้าหน้าที่งานด้านการออกกำลังกาย 1 คน และได้มีการฝึกอบรมนักวิจัยท้องถิ่นก่อนปฏิบัติงาน

2. พัฒนาการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน

2.1 การทำความเข้าใจความเป็นมาของโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ และกระบวนการทำงาน พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับการจัดการสุขภาพในชุมชน โดยใช้สถานที่ห้องประชุมเทศบาลตำบลสันทรายหลวง เป็นสถานที่ประชุมสัมมนา

2.2 การระดมความคิดเห็นในการวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน โดยนำเอาเทคนิคการประชุม AIC (Appreciation Influence Control) มาใช้

2.2.1 ขั้น Appreciation (A) เป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ยอมรับ และเกิดความตระหนักและเห็นคุณค่าของการมีสุขภาพดีของสมาชิกในชุมชน

2.2.2 ขั้น Influence (I) เป็นขั้นตอนระดมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิดวิเคราะห์เพื่อกำหนดเป้าหมายและกระบวนการพัฒนา

2.2.3 ขั้น Control (C) เมื่อได้แผนงานโครงการในการพัฒนาสุขภาพชุมชนแล้ว ขั้นนี้จะมุ่งเน้นการกำหนดแนวทางการดำเนินงานของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การติดตามและประเมินผลการพัฒนา มุ่งตรวจสอบประสิทธิผลของการพัฒนาสุขภาพชุมชนของเทศบาลตำบลสนทรายหลวง โดยมีรายละเอียดการประเมินดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เป็นประชาชนในเทศบาลตำบลสนทรายหลวงที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพรวม 952 คน

3.2 การสุ่มตัวอย่าง กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยอาศัยการวิเคราะห์อำนาจในการทดสอบ (Power of Test) ด้วยโปรแกรม G*Power (Faul, Erdfelder, Lang, & Buchner, 2007) ขนาดนัยสำคัญการทดสอบที่ระดับ 0.05 ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม 281 คน จากนั้นทำการสุ่มตัวอย่างโดยการเทียบสัดส่วนตามขนาดของกลุ่มประชากร แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ผู้สูงอายุ 62 คน แม่บ้าน 142 คน ชมรมรักสุขภาพ 34 คน อาสาสมัครสาธารณสุข 31 คน และผู้แทนชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ 12 คน และทำการสุ่มตามความสะดวก (Convenience Sampling) ตามสัดส่วนจนครบ 281 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน ได้แก่ แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรของกลุ่มตัวอย่าง

ตอนที่ 2 แบบประเมินการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพชุมชน

ตอนที่ 3 แบบประเมินความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน

โดยในตอนที่ 2 และ 3 เป็นการประเมินค่า 5 ระดับ ตามรูปแบบของลิเคิร์ต

(Likert Scale)

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบประเมินก่อนและหลังการดำเนินการพัฒนาแล้ว 6 เดือน

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ SPSS (Statistical Package for The Social Science) โดยสถิติที่ใช้เป็นสถิติภาคพรรณนา (Descriptive Statistics) และการทดสอบความแตกต่างของการประเมินใช้สถิติการทดสอบ t-test ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

4. สรุปผลการวิจัย

1. ผลการพัฒนาการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผลการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 3 ระยะดังนี้

1.1 ผลการดำเนินการวิจัยระยะที่ 1: ผลการศึกษาความพร้อมและการวิเคราะห์ศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน

1.1.1 ลักษณะทั่วไปทางประชากร สังคมและเศรษฐกิจ

เทศบาลตำบลสันทรายหลวง ที่มีอาณาเขตติดต่อกับตัวอำเภอเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้มีการขยายตัวของเมือง ความเจริญทางธุรกิจ และมีสภาพทางสังคม 2 ลักษณะ ได้แก่ สังคมเมืองในลักษณะการขยายเขตเมืองออกมาเป็นย่านธุรกิจชานเมือง เขตบ้านพักอาศัยที่เกิดขึ้นใหม่ ในลักษณะหมู่บ้านจัดสรร และสังคมชนบท ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีอาชีพเกษตรกรรม มีพื้นที่รับผิดชอบครอบคลุม 4 ตำบล มีจำนวนหมู่บ้าน 21 หมู่บ้าน จำนวนประชากรทั้งสิ้น 28,478 คน เป็นเพศชาย 12,907 คน เพศหญิง 15,571 คน (เทศบาลตำบลสันทรายหลวง, 2564) ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม รับจ้างและค้าขาย นอกจากนี้ยังมีประชากรส่วนหนึ่งเป็นประชากรแฝงซึ่งมีทั้งชาวไทยพื้นราบ ชาวไทยภูเขา และชาวต่างชาติ

1.1.2 ผลการวิเคราะห์ความพร้อมในการจัดการสุขภาพชุมชน

เทศบาลตำบลสันทรายหลวง มีระบบและกลไกการบริหารจัดการที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนในพื้นที่อย่างมาก สนับสนุนให้แต่ละหมู่บ้านได้รวมตัวกัน มีคณะกรรมการประจำหมู่บ้าน ที่มีการดำเนินการประชุมผู้นำชุมชน ประชาคม อย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด กิจกรรมต่าง ๆ ได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลในทั้งงบประมาณ ดำเนินการ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร การจัดสถานที่อำนวยความสะดวก กระจายไปให้หมู่บ้านและชุมชนได้มีโอกาสเข้าถึงบริการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความพร้อมและศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจะสนับสนุนการพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนให้เกิดขึ้นได้

1.2 ผลการดำเนินการวิจัยระยะที่ 2: กระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย 3 กระบวนการ คือ

1.2.1 การเข้าชุมชนและการเตรียมความพร้อมชุมชน

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเข้าพบนายกเทศมนตรี ผู้บริหารเทศบาล เพื่อแนะนำตัวและเสนอกรอบแนวคิดวิจัยเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน หลังจากนั้นได้ประสานงานเพื่อดำเนินการในขั้นตอนการพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนโดยใช้กระบวนการ AIC ผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมเพื่อจัดทำ “แผนสุขภาพชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน” เป็นการร่วมกันคิดระหว่างผู้บริหารเทศบาล บุคลากรฝ่ายปฏิบัติการผู้รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุข ผู้นำชุมชน ประชาชนที่สนใจ รวมทั้งมีส่วนร่วมดำเนินการในโครงการ/กิจกรรมที่ชุมชนเลือกสรรแล้ว ตลอดจนมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการจัดการสุขภาพชุมชนด้วย

1.2.2 กระบวนการจัดตั้งองค์กรชุมชน

เทศบาลตำบลสันทรายหลวงได้มีความร่วมมือกับชุมชน ในลักษณะไตรภาคีหรือในลักษณะสมัชชาสุขภาพ ที่ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะส่วนราชการผู้รับผิดชอบ ส่วนที่ 2 : องค์กรชุมชนที่ประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ ชมรมกีฬาและการออกกำลังกาย และส่วนที่ 3 : นักวิจัย/นักวิชาการ ถือเป็นสมัชชาสุขภาพในมิติส่วนท้องถิ่นในระดับชุมชนที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด

1.2.3 การพัฒนาการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน

1) การเสริมสร้างความรู้พื้นฐานในการจัดการสุขภาพชุมชน คณะผู้วิจัยได้จัดให้มีการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อนำเสนอข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิเคราะห์ความพร้อมและศักยภาพชุมชน และให้ความรู้ต่อประชาชนในกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพชุมชน และการทำรายงานผลการปฏิบัติงานกิจกรรม/โครงการ รวมถึงการประเมินผลโครงการ โดยจัดให้มีการประชุมการบรรยายพิเศษ เรื่อง “องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการจัดการสุขภาพชุมชน” โดย อาจารย์ ดร.อุทัย ดุลยเกษม ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหารองค์กร มีผู้เข้าร่วมประชุมทั้งสิ้น 90 คน ประกอบด้วย นายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลสันทรายหลวง ปลัดเทศบาล กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และ อาสาสมัครชุมชน (อสม.) ของแต่ละหมู่บ้าน รวมถึงผู้แทนชุมชน 21 ชุมชนๆ ละ 2 คน รวม 42 คน

ภาพที่ 1. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความรู้พื้นฐานในการจัดการสุขภาพชุมชน

2) กระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมและพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน ได้มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมชัย ปัญญาดี จากวิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มาบรรยายในหัวข้อ การพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน และอาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มาเป็นวิทยากรระดมความคิดเห็นจากผู้ร่วมประชุมเพื่อจัดทำแผนสุขภาพของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นการร่วมกันคิดระหว่างผู้บริหารเทศบาล บุคลากรฝ่ายปฏิบัติการผู้รับผิดชอบงานด้านสาธารณสุข ผู้นำชุมชน ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลสันทรายหลวงที่สนใจ

ภาพที่ 2. การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน

จากการระดมความคิดเห็นด้านการส่งเสริมสุขภาพกับชุมชนนั้น ได้ข้อสรุปต้นแบบการส่งเสริมสุขภาพชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ การป้องกันการเกิดโรค และการฟื้นฟูสมรรถภาพ โดยกิจกรรมและโครงการต่างๆ ตามความต้องการของชุมชนที่ได้จากการระดมความคิดเห็น จะสอดคล้องกับวิสัยทัศน์พันธกิจ แผนกลยุทธ์ของเทศบาลสันทรายหลวง เกิดประโยชน์ที่แท้จริงและยั่งยืน

นอกจากนี้ ในที่ประชุมได้นิยามคำจำกัดความของ “สุขภาพดี” เพื่อร่วมการจัดทำแผนสุขภาพชุมชนอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ดังนี้

(1) อาหาร (ดี) ประกอบด้วยอาหารครบ 5 หมู่ มีคุณภาพ ปลอดภัย และราคาถูก มีการรณรงค์รับประทานอาหารพื้นบ้าน ให้ความสำคัญในการเลือกรับประทานอาหาร ส่งเสริมให้มีการปลูกผักรับประทานเอง และมีการส่งเสริมการผลิตให้ครบวงจร โดยเริ่มต้นในระดับชุมชน

(2) ออกกำลังกาย (ดี) ควรมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และปรับทัศนคติในการออกกำลังกายให้กับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และเพิ่มสถานที่ออกกำลังกาย อาทิ ลานกีฬา กระจายไปตามหมู่บ้าน มีการสนับสนุนส่งเสริมกลุ่มเยาวชนและกลุ่มพ่อแม่บ้านออกกำลังกาย นอกจากนี้ควรเพิ่มหลากหลายของกิจกรรม เช่น รำวงย้อนยุค รำมวยจีน แอโรบิก ลีลาศ แข่งขันกีฬา เป็นต้น

(3) อารมณ์ (ดี) ปลูกฝังให้ชุมชนใจกว้าง มองโลกในแง่ดี ส่งเสริมครอบครัวเข้มแข็ง สร้างสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ดีให้กับชุมชน และจัดกิจกรรมสังสรรค์ (นันทนาการ) เพื่อเสริมสร้างและเชื่อมความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน

(4) อากาศ (ดี) มีการจัดการขยะในชุมชนให้เป็นระบบ เช่น การแยกขยะมูลฝอย กิ่งไม้ใบไม้ มูลสัตว์ ส่งเสริมการใช้ EM เพื่อใช้ในการกำจัดกลิ่น นอกจากนี้มีการควบคุม กำหนด และออกแบบระบบระบายควันของร้านอาหารจำพวกปิ้งย่าง เพื่อลดผลกระทบต่ออากาศรอบชุมชน

(5) อาชีพ (ดี) ส่งเสริมอาชีพตามความถนัดและสามารถมีรายได้มาเลี้ยงครอบครัวและตัวเองได้ สร้างความเข้าใจและสำนึกในการดำรงชีวิต

(6) พักผ่อน (ดี) ลดความเครียดด้วยการออกกำลังกาย พักผ่อนให้เพียงพอ หาเวลาให้ตนเองและครอบครัว เช่น การออกไปเที่ยว ทานข้าวนอกบ้าน ทำกิจกรรมร่วมกัน และส่งเสริมให้มีการจัดโครงการอบรมเรื่องการพักผ่อน สร้างนาฬิกาชีวิต

1.3 ผลการดำเนินการวิจัยระยะที่ 3: การประเมินผลการพัฒนาการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้ดำเนินการพัฒนาการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง 6 เดือน และได้ทำการประเมินผลการพัฒนา ซึ่งพบว่า ภายหลังการพัฒนา ประชาชนในเทศบาลตำบลสันทรายหลวงมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพชุมชนเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการดำเนินการโครงการหรือกิจกรรมด้านการจัดการสุขภาพในชุมชน รวมทั้งมีความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนเพิ่มขึ้น

อย่างมีนัยยะสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งในด้านการกำหนดให้มีองค์กรและคณะกรรมการกำกับดูแลงานด้านการส่งเสริมสุขภาพ การจัดสรรงบประมาณเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ การจัดหาและพัฒนาสนามกีฬาและลานอเนกประสงค์เพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ออกกำลังกาย การจัดให้มีการลงทะเบียนเพื่อขอใช้อุปกรณ์กีฬาผ่านทางเว็บไซต์ การส่งเสริมให้กลุ่มผู้สูงอายุมีกิจกรรมทางสังคมร่วมกัน นอกจากนั้นเทศบาลยังจัดให้มีศูนย์ข้อมูลสุขภาพ การจัดกิจกรรมที่มีผลต่อการสร้างความตระหนักและเกิดจิตสำนึกในการรักษาสุขภาพอย่างเด่นชัด ผลการทดสอบแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการทดสอบการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนของเทศบาลตำบลสันทรายหลวง ก่อนและหลังการพัฒนา

	ก่อนการพัฒนา		หลังการพัฒนา		t-Value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
การมีส่วนร่วมในการจัดการสุขภาพชุมชน	38.31	5.39	46.93	3.32	5.99*
ความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน	30.71	10.52	49.54	2.55	7.03*

* $P < 0.05$

2. ประเด็นยุทธศาสตร์และโครงการในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเชียงใหม่

คณะผู้วิจัยได้ทำการระดมความคิดเห็นจากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้นำชุมชน รวมไปถึงประชาชนในพื้นที่ เพื่อร่วมกันเสนอความคิดเห็นในการจัดทำประเด็นยุทธศาสตร์

จากการระดมความคิดเห็นของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เกิดเป็น กิจกรรม/โครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ มุ่งสู่การเป็นสังคมหรือชุมชนที่มีสุขภาพดีถ้วนหน้า โดยการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน และพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน ซึ่งจากการประชุมระดมความคิดเห็นได้เกิดการเสนอประเด็นยุทธศาสตร์ 5 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและผังเมือง 2) การพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน 3) การพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิต 4) การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ และ 5) การพัฒนาการเมือง และการบริหาร โดยจากประเด็นยุทธศาสตร์สามารถจำแนกกิจกรรม/โครงการ ได้ จำนวน 24 โครงการ ตามวัตถุประสงค์ได้ 5 ด้าน

คือ 1) ด้านส่งเสริมสุขภาพ 2) ด้านการจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการมีสุขภาพดี 3) ด้านการป้องกันโรคระบาดในชุมชน 4) ด้านฟื้นฟูสุขภาพ และ 5) ด้านบริหารจัดการสุขภาพชุมชน

5. อภิปรายผลการวิจัย

1. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นกระบวนการวิจัยที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาการมีส่วนร่วม และเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งผลการดำเนินการพบว่ากระบวนการวิจัยดังกล่าวสามารถส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดการสุขภาพชุมชน โดยเฉพาะประเด็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาการจัดการสุขภาพชุมชน การกำหนดแผนงาน โครงการ และรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนา ตลอดจนการดำเนินงานของกลุ่มภาคีด้านสุขภาพ ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสุขภาพชุมชน ตลอดจนเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือเทศบาลตำบลสนทรายหลวงให้มีความสามารถในการบริหารจัดการสุขภาพชุมชนได้เพิ่มขึ้น ปรากฏผลทั้งที่เป็นแนวคิดและการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและมีความยั่งยืน

2. ผลจากการพัฒนาการมีส่วนร่วมและเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนเป็นระยะเวลาต่อเนื่อง 6 เดือน พบว่าภายหลังการพัฒนา ประชาชนในเทศบาลตำบลสนทรายหลวงมีส่วนร่วมและมีความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนเพิ่มขึ้น สะท้อนถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลของกระบวนการพัฒนา ซึ่งเป็นการพัฒนาของโครงการอยู่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในทุกๆ กระบวนการ โดยเฉพาะประชาชนในชุมชนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับ สุภัชญา สุนันตะ (2561) ที่ได้สะท้อนถึงองค์กรปกครองท้องถิ่นว่าเป็นกลไกของการมีส่วนร่วมในเชิงปกครองหรือในเชิงโครงสร้างของชุมชนท้องถิ่นที่สำคัญ และการมีส่วนร่วมประชาชนเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ต่อการผลักดันให้เกิดการดำเนินการกิจการพัฒนาท้องถิ่นให้ขับเคลื่อนไปได้ ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมจึงสำคัญอย่างมากต่อชุมชนท้องถิ่นในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในการพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน

6. องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 3. การจัดการสุขภาพชุมชนที่ยั่งยืน

การจัดการสุขภาพชุมชนที่ยั่งยืนนั้น หัวใจอยู่ที่คน ให้ความร่วมมือ ร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงาน ร่วมประเมิน เพื่อการพัฒนาให้ดีขึ้นและยั่งยืน ดังนั้น การที่ชุมชนจะเป็นสังคมชุมชนที่มีสุขภาพดีทั่วหน้าได้นั้น ทุกภาคส่วนต้องสอดคล้องประสานและร่วมมือกัน ประชาชนต้องจัดการตนเองให้มีความสามารถในการดูแลสุขภาพ ชุมชนต้องมีความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชน เทศบาลในฐานะหน่วยงานท้องถิ่นก็ต้องมีการจัดการสุขภาพชุมชนให้ตรงกับความต้องการของประชาชนผ่านแผนงาน/โครงการต่างๆ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและเครือข่ายด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชน การบริหารจัดการ การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งในการจัดการสุขภาพ และมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

7. ข้อเสนอแนะ

1. จากการที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก่อนได้รับการพัฒนามีระดับความเข้มแข็งในการบริหารจัดการสุขภาพชุมชนในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่งได้รับการถ่ายโอนภารกิจด้านสุขภาพจากกระทรวงสาธารณสุข และเป็นภารกิจที่มีหน่วยงานด้านสาธารณสุขอื่นๆ รับผิดชอบโดยตรงอยู่ก่อน ส่งผลให้ไม่ได้กำหนดยุทธศาสตร์ แผนงาน และโครงการที่มีผลต่อการจัดการสุขภาพชุมชนโดยตรง ดังนั้นควรมีการเชื่อมโยงบูรณาการจัดระบบการป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพ และจัดการสิ่งแวดล้อมระหว่างท้องถิ่นที่มีพื้นที่ต่อเนื่องถึงกัน หรือมีลักษณะงานที่เกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนทุกระดับ เพื่อสร้างเครือข่ายในการจัดการสุขภาพทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อสร้างคุณภาพชีวิตและสุขภาพที่ดีอย่างยั่งยืน

2. การสร้างการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชน ผู้นำชุมชน จึงควรมีกิจกรรมหรือโครงการในการสร้างทัศนคติและกระตุ้นประชาชนในพื้นที่ให้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการสุขภาพ โดยใช้โอกาสจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในปัจจุบัน ทำให้ประชาชนหันมาให้ความสำคัญกับการดูแลและจัดการสุขภาพตนเองมากขึ้น และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และท้องถิ่นควรมีการตั้งคณะกรรมการสุขภาพระดับอำเภอที่ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน และผู้ทรงคุณวุฒิในชุมชน อีกทั้งควรมีการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือที่ยั่งยืนมากกว่าการสนับสนุนเพียงงบประมาณในรายโครงการเท่านั้น

3. ผลจากการวิเคราะห์ชุมชน สภาพปัญหาและความต้องการในการจัดการด้านสุขภาพจากประชาชนในชุมชน รวมทั้งการระดมความคิดเห็นในการพัฒนาความเข้มแข็งในการจัดการสุขภาพชุมชนของประชาชนในพื้นที่เทศบาลตำบลสันทรายหลวง นำมาสู่แผนการพัฒนาการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในฐานะส่วนราชการผู้รับผิดชอบหลักจะต้องมีรูปแบบและกระบวนการในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบของกิจกรรม/โครงการ รวมทั้งต้องมีการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมโครงการ และภาพรวมของแผนเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพของแผนพัฒนา และนำมาสู่การปรับปรุงและพัฒนาการจัดการสุขภาพชุมชนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมอนามัย สำนักที่ปรึกษา. (2558). การพัฒนาระบบบริการทางการแพทย์และสาธารณสุขใน
ท้องถิ่น. สืบค้นจาก <http://advisor.anamai.moph.go.th/main.php?filename=index>
คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กระทรวงสาธารณสุข. (2559).
แผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
ฉัตรสุมน พงศ์พิชญ์. (2560). การปกครองส่วนท้องถิ่นกับงานอนามัยสาธารณสุขและ
สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
เทศบาลตำบลสันทรายหลวง. (2564). ข้อมูลพื้นฐานเทศบาลตำบลสันทรายหลวง. สืบค้นจาก
<http://sansailuang.go.th/about.php?id=1>
ปธาน สุวรรณมงคล. (2554). การกระจายอำนาจแนวคิดและประสบการณ์. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
เย็นฤดี กะมุกดา. (2554). รูปแบบการจัดการสุขภาพที่เหมาะสมของประชาชนโดยองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่นในภาคกลางตอนบน. (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
ลิขิต ธีระเวคิน. (2544). วิวัฒนาการการเมืองการปกครองไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
ศุภลักษณ์ วัฒนาวิทวัส. (2542). สุขภาพส่วนบุคคลและชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
สุรัชญา สุนันตะ. (2561). องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นกับบทบาทการสร้างเสริมสุขภาพชุมชน.
วารสารกฎหมายสุขภาพและสาธารณสุข, 4(1), 98-107.
Faul, F., Erdfelder, E., Lang, A. & Buchner, A. (2007). G*Power 3: A flexible
statistical power analysis program for the social, behavioral, and
biomedical sciences. *Behavior Research Methods*, 39(2),